

Mezőtúri mázas kerámia a Bihari Múzeum gyűjteményében [\[1\]](#)

A berettyóújfalui Bihari Múzeum néprajzi gyűjteményének nyilvántartásában közel 500 darab kerámiaedény szerepel, amelyek a paraszti háztartásban voltak használatosak gyűjtőterületünkön, a történeti Bihar vármegye [\[2\]](#) napjainkban Magyarországhoz tartozó részén.

Ezen a területen nem találhatunk fazekasközpontot. Az itt élők a háztartásban szükséges kerámiaedényeiket a helyi hetivásárokból eljutó vándorfazekasoktól, kereskedőktől, illetve a debreceni és – a trianoni békediktátum előtt – a nagyváradi vásárokon szerezték be. [\[3\]](#)

A szakirodalom, valamint a Bihari Múzeum gyűjteményében található edények formai és díszítő jellegzetessége alapján megállapíthatjuk, hogy a gyűjtőterületünkön használt [\[4\]](#) főzőedényeket Gömör megye

[\[5\]](#)

és a bihari Rév község

[\[6\]](#)

fazekasai készítették. A nem tűzálló edények pedig egyrészt a Bihari-hegység fazekasfalvaiból

[\[7\]](#)

, másrészt pedig az különböző alföldi központokból kerültek a bihari háztartásokba.

[\[8\]](#)

Az egyik legismertebb alföldi fazekasközpont Mezőtúr volt. Termékeinek elterjedtségét

mutatja, hogy a Bihari Múzeum néprajzi gyűjteményében több mint félszáz edényről állapíthatjuk meg minden kétséget kizáróan, hogy itt készült.

A mezőtúri fazekasság régi múltja tekinthet vissza, már a középkorban is kiváló adottságokkal, alapanyaggal rendelkezett. [\[9\]](#) 1900-ban pedig 114 fazekast írtak itt össze. [\[10\]](#)

A távolabbi vidékekre a mezőtúri áru kereskedő révén került el, vagy a fazekas maga vitte készítményeit vásárba. Általában az ilyen, házaló fazekasok azokra a vidékekre vitték árujukat, ahol nem foglalkoztak agyagedény készítésével. [\[11\]](#) Az Alföldön szinte csak Hódmezővásárhely és környéke, Szentés, Orosháza maradt ki a vásárkörzetből. K. Sebestyén János (szül.: 1879) túri fazekas szerint Bihar volt a legfőbb pont.

[\[12\]](#)

Az élénk kapcsolatot az is jelzi, hogy a berettyóújfalui református egyház úrasztalára mezőtúri fazekas készítette a kantát. [\[13\]](#)

A mezőtúri kerámia stíluskorszakait Kresz Mária határozta meg [\[14\]](#), monografikus feldolgozását Nagy Molnár Miklós végezte el

[\[15\]](#)

. A XIX. század elején Túron mázatlan feketeedényt égettek, a század közepén tértek át a mázas áru készítésére. Kezdetben főként zöld mázas edények készültek, amelyeket gyakran fekete színnel, írókával díszítenek a máz alatt. A sokszínű díszítés, a virágzás fehér mázas alapszínre az 1860-as évektől jellemző. A mezőtúri kerámiaedények jellegzetes „dudi” alapszínének használata az 1870-es évektől kezdődik.

[\[16\]](#)

Az ornamentika hasonló az előző korszakéhoz: különálló lefelé hajló virág, avagy egyenes szár menti díszítmény. A körvonal mindig sötétbarna, a díszítés pedig vörös, zöld, néha kevés kék. A túri kerámia virágkora az 1880–1890-es évek, a XX. század eleje, ezt nevezzük az írókás díszítés klasszikus korszakának. Elhajló, ferde szárú virág mellett egyre gyakoribb a folyóminta, „körülkoszorú”. „Kerek rózsza”, „őszirózsza”, „kis apró rózsza” motívumokat rajzolnak „kacskaringós levél” és „kígyólevél” közé.

A századforduló után az országban rendszeresen tartottak agyagipari tanfolyamokat, amelyek megtanították a fazekasokat a műmázak használatára. Ekkor kezdődött el Mezőtúron a krómzöld, a pink, a fehér és a világoskék színű cseréptárgyak készítése, az 1910-es tanfolyamtól kezdve az írókát egyre jobban elhagyták, és áttértek az ecsettel való festésre. Ez a

technika a motívumok egyes részeinek belső felépítését és színeit alakította át, a motívumok szerkezete hasonló maradt a korábbi korszakokéhoz.

Mezőtúron a legfontosabb edénytípus a korsó volt, az itteni fazekasok erről nevezték magukat korsósnak. A nagy vastartalmú túri agyag égetett formában áteresztí a vizet, amely a korsónál előnyös tulajdonság, hiszen meleg időben is hűvösen tartja az ivóvizet. [\[17\]](#) Mivel szivárog belőle a víz, ezért a korsó helye a pitarban van az alacsony vizespadon, ahová felülről esik a tekintet, ezért a legdíszesebb mindig a korsó válla.

[\[18\]](#)

A túri korsónak jellegzetes formája volt: a viszonylag keskeny fenékből egyenesen induló forma enyhe íveléssel szélesedett az edény magasságának körülbelül kétharmad részéig, s a válla fokozatosan szűkült, így a legnagyobb átmérője viszonylag magasra került. [\[19\]](#)

A mezőtúri korsó másik jellegzetessége a fül kialakítása: a korsónyakban lévő rostával egy magasságban rögzítették az edényhez, majd kissé felfelé húzták, így a fül a százig ível, s ettől a magasságtól kezdve hirtelen lefelé hajlik. Erre a lefelé hajló részre került rendszerint az iváshoz kialakított nyílás, az ivócsecs. [\[20\]](#)

A Bihari Múzeum legrégebbi korsói már kivétel nélkül dudi alapszínűek. [\[21\]](#) Díszítésük jellemzően a vállra barna írókával húzott inda mentén elhelyezkedő virágmotívumokból áll, az ornamentikát válluk alatt pedig több barna csík zárja le

[\[22\]](#)

, amelyek közül a legfelső rendszerint hullámvonal.

Az egyik legrégebbi darab lehet az a kisméretű korsó, [\[23\]](#) amelyen a barna írókás ágmotívumok között csak néhány pöttynyi piros-zöld-fehér kitöltést találunk. Száját zöld mázba mártották, nyakán függőleges barna, míg fülén vízszintes fehér csíkozás látható. (1. kép)

A következő korsónk [\[24\]](#) záró csík motívuma felett a vállon körbefutó barna írókás kis karéjokban [\[25\]](#) piros, fehér és zöld színű festés figyelhető meg. (1. kép)

Az ugyancsak barna írókával díszített vállú két korsón rajzosabbak az ágacskák motívumai: mindkettőn kettős, illetve hármás levélbokor között látható piros virágfej. Az egyik [\[26\]](#) a leveleknél fehér és a zöld, a másikon

[\[27\]](#) kék és a zöld kitöltést találunk a vállon három különálló motívumban. (2. és 3. kép)

Szentpéterszegen használták azt a korsót, [\[28\]](#) amelynek díszítése eltér az előbbiektől. A dudi alapszín sötétbarna holdazással díszített, benne a vállon fehér írókával húzott fenyőágszerű motívum. Szintén a vállán, a dudi alapszínben a barnában is megjelenő motívum ismétlődik zöld színnel, illetve a nyak és a váll alatt zöld mázcsíkot találunk a fehér írókacsíkok között. (4. kép)

A Bihari Múzeumban található még egy hasonlóan sötétbarna holdazásos díszítésű korsó [\[29\]](#), de ezeken fekvő tulipánokat láthatunk kék fejjel és zöld levelekkel, a dudi alapszínen pedig a nyakrészből kiinduló, függőleges, piros indákat. (5. kép)

A Bihari Múzeum gyűjteményében lévő további mezőtúri korsók már későbbi készítésűek: a vállon lévő piros, fehér, illetve kék színű virágmotívumok zöld levelek között ecsettel festettek. [\[30\]](#)

A többségükön megtalálhatók a barna írókás csíkok zárómotívumként, de olyan korsó is előfordul a múzeum gyűjteményében, amelyről hiányoznak

[\[31\]](#) Sötétebb az alapszíne további két, feltételezhetően mezőtúri korsónak, amelyből az egyik [\[32\]](#)

1921-es évszámot visel, és körbefutó koszorújában fehér színűek a virágfejek, illetve a nyak és a váll alatti csíkmotívumok. Ezeken a későbbi, ecsettel festett edényeken már nem annyira a vállon van a díszítmény, hanem egyre lejjebb, a mellre és a hasra csúszik, a záró csík motívum pedig már a has alá is kerülhet.

A mezőtúri korsókhoz sorolunk még további, két kék alapszínű edényt, [\[33\]](#) amelyek már a XX. század eleji tanfolyamok hatását tükrözik színvilágukban: az ecsettel festett felülnézeti virágfejek közt a fehér mellett rózsaszínűt is találunk.

Érdekes még megállapítanunk a korsónyak díszítésénél: a Bihari Múzeum edényei közül a korai darabokon megfigyelhető a függőleges csíkozás, néhányon viszont elmarad. A

későbbi, ecsetes díszítésű korsóinkon már a nyakon is többszínű leveles díszítmény látható.

Ugyancsak a víz tárolására szolgált a kanta, amelyet Mezőtúron a korsóhoz hasonló jellegzetes formával készítettek: a teste, füle ugyanolyan jellegzetes, de a nyaka nem szűkül be és nincs benne rostély. Két típusát készítették Túron: a bő szájú kantának (amelyben gyakran tejet és bort is tároltak [\[34\]](#)) 10-12 cm volt az szájátmérője, míg a szűk szájú változatnak ennél kisebb.

A Bihari Múzeum gyűjteményében szereplő két bő szájú kantan [\[35\]](#) nincs díszítés, a formájáról nem állapíthatjuk meg egyértelműen, hogy Mezőtúron készültek. Három szűk szájú mázas kantánkból kettőről

[\[36\]](#)

viszont a dudi alapszínük miatt bizonyosabban állíthatjuk, hogy túri. (6–7. kép) Mindkettő a „klasszikus” időszakból származik: a vállon körbefutó, gazdag koszorú barna írókakontúr szegélyezi a különböző alakú, méretű kék és zöld színkitöltésű leveleket. Az egyik kanta érdekessége, hogy a központi – füllel szembeni – virágelem felülnézeti, piros kontúrú szirmaiban barna írókás pettyek, vonalak látszanak.

[\[37\]](#)

A butykoskorsó szűk nyakú hasas pálinkásedény, a vizeskorsóhoz hasonló a formája, de nincs rostélya, és elszűkülő piciny száján kiöntőt alakítottak ki. [\[38\]](#) A Bihari Múzeum kilenc butykoskorsója közül a legkorábbi

[\[39\]](#)

a mezőtúri kerámia fehér mázas korszakában – amely az 1850–60-as évek tehető

[\[40\]](#)

– készülhetett

[\[41\]](#)

, formája karcsúbb, nem annyira vállas, mint a későbbi jellegzetes túri korsó. A díszítmény színe ezen az edényen zöld, a vállon körbe, a fültől kiinduló rozmaringág fut, a hason a korsóknál és a kantáknál megismert záró csíkmotívum is zöld, akár csak a nyakon lévő függőleges és a fülön lévő ferde vonalkázás is. (8. kép)

Felirata tanulsága szerint 1894-ben készült az a butykos [\[42\]](#), amely dudi alapszínén a hagyományos barna írókás vonalakat találjuk, a vállon leveles-virágos ág rajzolattal, amely piros és zöld színnel van kitöltve. Gallérján függőleges, váltakozó színű csíkozás látszik. (9. kép)

A harmadik butykoskorsó, amelyet a túri készítésűekhez sorolunk, dudi alapszínű, zöld holdazással díszített darab. [\[43\]](#) Sárádon használták.

A kancsó kívül-belül mázas, folyadék tárolására szolgáló edény. [\[44\]](#) A Bihari Múzeum számos kancsója közül az egyik szép példája a túri ún. hazafias díszítményű

[\[45\]](#)
edényeknek.

[\[46\]](#)
(11. kép) Hasán a barna írókás indás kacsokat piros-fehér-zöld színű levelek egészítik ki. Az edény nyaka a hasból hirtelen, törésvonallal emelkedik ki, ez az ún. vizeskancsó forma.

[\[47\]](#)
A szája zöld mázba mártott, nyakán és pintyőkéjén hármass függőleges vonalazás látszik. Berettyóújfaluban használták.

A bödön élelmiszer tartására szolgáló edény fedővel vagy kihajló szájjal. [\[48\]](#) A Bihari Múzeum mindkét kerámiabödöne valószínűleg Mezőtúron készült. Az egyik keskenyfenekű, füles darab [\[49\]](#)
a kantához hasonlóan kissé vállas, emiatt „kanta állású bödön”-nek is nevezték.

[\[50\]](#)
A Bihardancsházán használt edény dudi alapszínű, rajta barna írókával rajzolt virágfüzér díszítés látható. Míg a vállon körbefutó koszorú írókás vonalai zöld, piros, illetve fehér-kék színfolttal kitöltöttek, addig a bödön hasán a tulipánfej és azt keretező virágfüzér levelei és szirmai csak részben vannak kitöltve zöld, illetve piros színnel. (10. kép)

Másik bödönünk [\[51\]](#) mozsár alakú [\[52\]](#), jóval kisebb. A fehér alapszínen pink, világoskék, piros négyyszirmú, ecsettel festett virágbokor díszítés.

A szilke kívül-belül mázas tárolóedény. [\[53\]](#) A Bihari Múzeum egyik legkorábbi ilyen edénye [\[54\]](#) az ún. kisszilkék közé tartozik. Dudi alapszínű, szája zöld mázba mártott, díszítése a hasán, a füllel szemben az egyéb edénytípusnál is alkalmazott jellegzetes megoldású: piros virágfej, két oldalán szimmetrikusan elhelyezkedő dús leveles-kacsos ággal, közepén becsavarodó vonallal. (12. kép)

Egy sötétebb alapszínű nagyszilkén [\[55\]](#) a szintén körbefutó koszorú virágai kisebbek, kék és piros színűek, a leveleknél az írókás kontúr sem annyira hangsúlyos, mint az előző darabnál. A fül alatt K. S. J. bekarcolt monogram olvasható [\[56\]](#). (13. kép)

Még egy mezőtúri szilkét [\[57\]](#) mutatunk be a Bihari Múzeum gyűjteményéből: körbefutó koszorújának mind színében, mind a motívumok alakjában újszerű, ezek alapján készítését a XX. század első évtizedeire tehetjük. (14. kép) Az ezen látható ún. karéjos levelet a hagyomány szerint idős Badár Balázs honosította meg a mezőtúri díszítménykincsben a XIX. század vége felé. [\[58\]](#) Szilkénkéhez igen sokban hasonló kék nefelejcses díszítményt találunk a Déri Múzeum egy kantáján is. [\[59\]](#)

A Bihari Múzeum mezőtúri szilkéi között találunk más alapszínűeket is Egy Sárándon használt, fehér alapszínű darabhoz [\[60\]](#) sokban hasonlóval találkozhatunk a Túri Fazekas Múzeum gyűjteményében is. [\[61\]](#)

A köcsög tej tárolására használatos cserépedény [\[62\]](#), a paraszti háztartásban nagy számban fordul elő. Különböző űrtartalommal készítették a félliterestől a háromliteresig.

[\[63\]](#)

A mezőtúri köcsögöt megtaláljuk kívül mázatlan formában is: ekkor legfeljebb csak egy-két fehér földfesték díszíti a nyakánál.

[\[64\]](#)

A mázas köcsögöt használták tejhordásra, mert a tehéntartó gazda az alapján tudta számon tartani, melyik edény kié.

[\[65\]](#)

A Bihari Múzeum nagyszámú mázas köcsögei kevés kivétellel készülhettek Mezőtúron is. Jellemzőjük, hogy többnyire az egyéb edénytípuson is előforduló virágmotívumokkal, ecsettel díszítettek. Alapszínük igen változatos: a dudi máz mellett zöld, barna, fehér, kék színnel találkozhatunk. Érdekesség a függőleges, fehér pettyssorral díszített köcsög, amelyből barna és zöld alapszínű [\[66\]](#) is van a Bihari Múzeum gyűjteményében. A pettyfoltokat ujjal vitték fel az edény felületére. [\[67\]](#)

Más közölt példa alapján [\[68\]](#) mezőtúrinak gondoljuk azokat a köcsögöket, amelyeknek jellegzetessége a jóval szájerem alól kiinduló fül. Kettő közülük fehér engóbos, szájeremük zöldbe mázban mártott. A kisebbik [\[69\]](#) nyakán látszik a fakés nyoma, a nagyobbiknak

[\[70\]](#)

az alakja eltérő: nyaka erősen kifelé hajló, szájereme keskenyebb, füle középtájon, majdnem a derék vonalából indul ki. Ez utóbbi formához hasonló az a dudi alapszínű köcsög

[\[71\]](#)

, amelyen függőleges barna folytatott csíkokat találunk. További két kislelű dudi színű köcsögünk közül az egyik

[\[72\]](#)

karcsúbb formájú, a másik

[\[73\]](#)

hasasabb. Ez utóbbi szájereme szintén zöldbe van mártva.

A szájeremből kiinduló és a derékban csatlakozó füllel rendelkező köcsögök közül kiemeljük azt a darabot [\[74\]](#) (15. kép), amelynek felülnézeti virágmotívuma és barnával kontúrozott zöld levélformája rokonságot mutat a már közöl monogramos szilkénkkal.

[\[75\]](#)

Ugyancsak hasonlóság fedezhető fel egy fehér alapszínű köcsög

[\[76\]](#)

és egy szintén fehér kis szilke

[\[77\]](#)

díszítőmotívuma között. Mindkét edény hasán a központi motívum piros (a szilkén kék is), sokszirmú, felülnézeti virágfej, amelyek zöld leveleinek erezetét barna írókával rajzolták meg. A levelek között mindkét edényen találunk vékony vonalakat, „kacsokat”, a köcsögön hangsúlyosabban, jobban elkülönülve a levelektől. A két edény szájperemének felső részét világoskék mázba mártották.

Kisebb típusú, ún. „apróságokhoz” tartoznak az ivóedények, a laposabb alakú csésze, a magasabb bögre és az öblös derekú csupor. [\[78\]](#) A Bihari Múzeum számos kisebb edénye között bizonyosan találunk több mezőtúrit is.

[\[79\]](#)

A különböző edények befedésére a fazekasok készítettek fedőket is. A Bihari Múzeum kilenc cserépfedőjéből három lehet mezőtúri. (16. kép) Mindhárom dudi színű, kúp alakú, közepén gombos fogóval. Egyiken [\[80\]](#) a peremnél a dupla, barna írókás csíkdíszítésen kívül más nincsen, a másodikon [\[81\]](#) a barna írókás csíkok a fogó alatt, illetve 1 cm-rel lejjebb, és szintén a peremen futnak, köztük zöld sáv, illetve barna írókás hullámvonal. A legnagyobb fedőknek

[\[82\]](#)

karimája van, hogy a hozzáillő edényhez (feltételezhetően egy bödönhöz) illeszkedjék. A barna írókás csíkok között ennél a darabnál a már más edényeknél megismert ún. hazafias díszítést találjuk, az ívesebb formán piros-fehér-töld sávozást, a fehér sávban zöld pöttyökkel.

A tál a paraszti háztartásban a fazék után a legfontosabb edény. Nemcsak használati funkciója van, hanem díszítésre is alkalmas: az alján, illetve a fenékszögben kiképzett lyuk segítségével falra függeszthető.

Mezőtúron az 1850-es évektől készítettek mázas tálasedényt. [\[83\]](#) A nagyméretű tálaknak két változatát formázták: az egyik fajta viszonylag keskeny aljú, kifelé egyenesen szélesedő, fül nélküli paraszttál. [\[84\]](#)

Ebből a típusból többet is őriz a Bihari Múzeum. 50 cm a szájmérete annak a darabnak [\[85\]](#)

, amely peremének külső oldalán barna hullámvonal díszítés van, belül pedig nemzetiszínű sávozás fut körbe.

[\[86\]](#)

Ez utóbbi díszítésmód a kiegyezés után csaknem valamennyi edénytípusra felkerült, de a leggyakrabban a tálakat jellemzi.

[\[87\]](#)

(17. kép)

A másik nagyméretű tálforma a vájling, amelynek jellemzője, hogy a tálnál öblösebb, rendszerint kiöntőnyílást és két függőleges fület is találunk rajta. [\[88\]](#) A Bihari Múzeumban őrzött vájling [\[89\]](#) ecsettel festett virágbokor díszítését az edény külső részén a fenekén, illetve függőleges sorokban levélmotívumokat és kék pontsort az oldalfalán találjuk. (18. kép)

Galuskástál néven leltározták be azt a darabot [\[90\]](#), amelynek formája a vájlinghoz hasonlóan öblösödő, ám két kis füle vízszintesen emelkedik ki a pereméből, és csak belül, illetve kívül a peremig dudi mázas. Díszítése a nagytálnál említett nemzetiszín sávozás. (19. kép)

A vájlingok közé tartoznak formájukat tekintve a kétfülű szűrőtálak, amelyek oldala és alja sűrűn átlukasztott. [\[91\]](#) A Bihari Múzeum néprajzi gyűjteményében található 5 db szűrőtálból háromról feltételezhető, hogy Mezőtúron készült. Mindhárom dudi színű, kettőn [\[92\]](#) egyéb díszítés nincs, a legnagyobb [\[93\]](#) talpán és külső oldalfalán zöld, barna, fehér színekkel ritka fröcskölés látszik.

A tányér laposabb és kisebb (átmérője Mezőtúron 21-22 cm volt), mint a tál, de díszítménye hozzá hasonló. [\[94\]](#) A Bihari Múzeum világosbarna mázas tányérján csak egyszerű barna hullámvonal, illetve piros csík látszik a belső oldalfalon, illetve a külső peremen. Mezőtúron készültek női keresztnévvel ellátott tányérok is. [\[95\]](#)

1

Berettyóújfaluból Mária

[\[96\]](#)

és Piroska

[\[97\]](#)

feliratú került be a gyűjteménybe. (20. kép)

A butella pálinkának való kisebb tárolóedény, jellegzetesen alföldi tárgyfajta. [\[98\]](#) Az 1850-es évektől kezdve a túri korszokok is készítették a hódmezővásárhelyiek hatására.

[\[99\]](#)

A Bihari Múzeum gyűjteményében három ilyen edény található: az egyik egy felállított téglalap alakú, lekerekített vállú butella.

[\[100\]](#)

Felirata:

„Ejhaj igyunk rája ugys elnyel a sír szája, ot lesz fárat testünk tsendes hazájajája.”

Másik oldalon:

„Készült ezen butela sok jó barát számára M Tur 1882”

. Karcolt díszítése is rokonságot mutat a Hódmezővásárhelyen készütekkel: a szöveg dupla vonalú keretben található, amely felül a butella formájához igazodó ívben zárodik, az ív alatt rácsoszás látható

[\[101\]](#)

igen elnagyolt formában. (21. kép)

A másik [\[102\]](#) zöld mázas, hasáb alakú butellánk erősen sérült: nyaka letört, máza megkopott, de a karcolt felirat olvasható rajta: *„Sok jó reggelt adjon Isten”*. A Bihari Múzeum harmadik butellája

[\[103\]](#)

világoszöld mázas, henger alakú, felirat nélkül. Valószínűleg ez is Mezőtúron készült, sajnos a gyűjtés és a használat helye nem került feljegyzésre a leltárkönyvbe.

A kulacs bor szállítására is szolgál: általában vállra is akasztható. Mezőtúron a forma nem túl régi, állítólag még id. Badár Balázs korongozta az elsőt inas korában fogadásból. [\[104\]](#) A Badár család Mezőtúr egyik nagy fazekasdinasztiája, belőle származik ifj. Badár Balázs is, aki a túri kerámiát országosan ismertté tette. Működésének kiemelkedő korszaka a századfordulóra és a 20. sz. legelejére esik. A Bihari Múzeum gyűjteményének egyik kerámiakulacsát

[\[105\]](#)

– éppen egy 1900-as datálású – Badár Balázs készítette. Badár – bár korongozott hagyományos formákat is – de elsősorban díszedényeiről lett híres. Cserépkulacsunk dudi alapszínű, két lapos oldalán a kék szőlőfürtök díszítménye kidomborodik. Badár az edény oldalán barna színű tartókat alakított ki a bőrszík számára, a zöld kupakot is bőrszíjjal rögzítette az egyikhez. (22. kép)

Mezőtúron készülhetett az a varrókosár [\[106\]](#), amelyhez hasonlót a Túri Fazekas Múzeum is őriz. [\[107\]](#) A díszedényként készített tárgyat áttöréssel technikával tették különlegessé: lassan kifelé hajló oldalú edényt korongoltak, majd „rácsosra faragták”

[\[108\]](#)

. A Bihari Múzeum gyűjteményében lévő varrókasnak hiányzik a fedele, enyhén sérült áttört díszű oldalánál. Alapszíne dudi, a pereme alatt található az áttört díszítés, mely alatt két sorban, fehér és sötétbarna alapon kék és zöld függőleges csíkozás, pöttyözés látszik. A perem belső részén ugyanez a minta ismétlődik sötétbarna alapon. A kétfülű kosárka három kis lábon áll, talpán az 1893-as évszám olvasható. Sárándon használták. (23. kép)

Dudi alapszínű az a fali fűszertartó [\[109\]](#) is, amelynek két kis, bödön formára emlékeztető [\[110\]](#), oldaluknál összeragasztott edénykékét átívelő fül fogja át. Hasukon írókás kékeszöld virágdísz látható barna, jelzésszerű levélkékkal. Kék írókás felirat hirdeti, melyik edénykében tárolják a sót, melyikben a paprikát. Az apró fazekastermék valószínűleg fedővel készülhetett, hiszen 1975-ös gyűjtésekor még az egyiknek megvolt a fedője. (24. kép)

Berettyóújfaluban gyűjtötték azt a gömbölyű, csúcsos perselyt [\[111\]](#), amelynek tetején ecsetes kék-zöld virágkoszorú látható. A perselyt a mezőtúri fazekasok apró edényként, változatos formában készítették, piacra, vásárra hordták.

[\[112\]](#)

A bádóg és az üvegedény mintájára, széles peremmel készítették az éjjeliedényt, amely Mezőtúron általában vagy csak belül volt mázas kívül egy-két csíkkal [\[113\]](#), vagy kívül sárga mázas, díszítmény nélkül

[\[114\]](#)

. A Bihari Múzeum egyetlen éjjeliedénye

[\[115\]](#)

kivételt képez: sárga alapmázán ecsetes virágdíszítmény látható. (25. kép)

A mezőtúri agyag nem alkalmas tűzálló kerámia korongolására, ezért a túriakat is a gömöri fazekasok látták el sütő-főző edényekkel egészen a XX. század elejéig. Ekkortól változott a helyzet, ugyanis a mezőtúriak – más fazekasközpontokhoz pl. Hódmezővásárhelyhez, Karcaghoz hasonlóan – tűzálló agyagot rendeltek Gömör megyéből. Látszólag szinte alig megkülönböztethető a túri fazék a gömöri edénytől [\[116\]](#), ezért előfordulhat, hogy a Bihari Múzeum gyűjteményében lévő számos fazék között is található egy-két mezőtúri készítésű, tekintve, hogy a bihari háztartásokat is ellátó tűzálló árut előállító Rév és Gömör nagy része is határon túlra került. [\[117\]](#) Kuglófsütőt és serpenyőt is készítettek tűzálló agyagból a mezőtúriak, a Bihari Múzeum néhány sütőedénye közül készülhetett itt egy-egy darab.

Mint a Bihari Múzeum néprajzi gyűjteménye is reprezentálja, a mezőtúri fazekasok sokféle készítménye a XIX. század közepétől a XX. század közepéig nagy számban voltak használatban távolabbi tájak (esetünkben Berettyóújfalu és környéke) paraszti háztartásaiban.

Felhasznált irodalom

Bánkiné Molnár Erzsébet

1998 *A tószegi fazekasság.* Studia Folklostica et Ethnographica 40. Debrecen

Füvessy Anikó

1987 Fazekasság. In: *Szolnok megye népművészete.* Budapest. 375–422.

Kiss István

1955 *A mezőtúri agyagipar.* Kézirat. EA 9710

Kresz Mária

É. n. *Mezőtúri fazekasság*. Gyűjtőcédulák 1951–1955. EA 4453

1960 Fazekas, tálas, korsós. *Ethnographia* LXXI. 297–379.

1978 *Mezőtúr fazekasága 1913–1914. Kiállítás a Néprajzi Múzeumban*. Bp.

1991a *Magyar fazekasművészet*. Budapest–Novi Sad.

1991b Agyagművesség. In: Domonkos Ottó–Nagybákay Péter (szerk.): *Magyar néprajz III. Kézművesség*. Budapest. 524–600.

Nagy Molnár Miklós

2007 *Népi kerámia a Nagykunságban*. Karcag

Novák László

1999 *Kerámia Nagykőrösön. Az Arany János Múzeum kiállítási monográfiái III.*
Nagykőrös

Molnár Ilona

1933 *Mezőtúr fazekasipara. Kézirat. EA 4057*

Mózes Teréz

2004 *A révi fazekasság monográfiája. Partiumi Füzetek 32. Nagyvárad*

P. Szalay Emőke

1991 Mezőtúri kerámia a Déri Múzeumban. In: Gazda László–Módy György (szerk.):
A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1991. 225–264.

2002 *Magyar népi kerámia a Déri Múzeumban I.* Debrecen

2005 *Gömöri kerámia az Alföldön.* (Gömör néprajza LX.) Debrecen

[1] A tanulmány eredeti megjelenési helye: A Bihari Múzeum Évkönyve XV–XVI. (Szerk.: Sándor Mária) Berettyóújfalu, 2011. 183–202.

Köszönetet mondok kedves tanáromnak, P. Szalay Emőke muzeológusnak, kandidátusnak, akinek biztatására, illetve felbecsülhetetlen értékű szakmai útmutatásai alapján készült el a tanulmány

Hálával tartozom továbbá egykori egyetemi évfolyamtársamnak, Magyar Zita népi iparművész fazekasnak, a népművészet ifjú mesterének, aki segítségemre volt a 2003-ban végzett kerámiagyűjtemény-revízióban, és felkeltette érdeklődésemet a népi kerámiaedények iránt.

[2] Az 1873-as közigazgatási rendezés utáni Bihar vármegyét értem.

[3] Dankó I. 2007: 42.

[4] A Bihari Múzeum néprajzi nyilvántartásában sajnos a használat helyére vonatkozó adatok meglehetősen hiányosak, így a kerámiatárgyak gyűjtési helyének pontos körülhatárolására nincs módunk.

[5] A gömöri edények elterjedésére lsd.: P. Szalay 2005: 23–26.

[6] A révi fazekasáru elterjedésére lsd.: Mózes 2004: 67–74.

[7] Kresz 1960: 315.

[8] Bizonyára használtak Berettyóújfalu környékén Bihar vármegye más fazekasközpontjaiban (Margitta, Mezőtelegd, Nagyvárad) készült edényeket is, ám ezek azonosítása további kutatások feladata.

[9] Nagy Molnár 2007: 17.

[10] Kresz 1978: 3.

[11] Molnár I. 1938. 20.

[12] Kresz é. n. 307. K. Sebestyén János az 1923-as körútjukat így tartotta meg az emlékezetében: „Sárándon piac nélkül dobszóra árultunk, kb. három nagy zsákkal terményt, de pénzt talán két pengőt. Újfaluba indultunk. Bakonszegen is dinnyét, bort, mindent adtak volna, de pénzt nem!” Kresz é. n. 314.

[13] Kresz é. n. 290. Kresz Mária gyűjtőcédulája szerint a készítő fazekas Kálnai Antal.

[14] Kresz 1978.

[15] Nagy Molnár 2007.

[16] A sárgás földfestéket az Arad megyei Dud községből hozzák, innen az elnevezés.

[17] Kresz 1991b: 532.

[18] Kresz 1991: 42.

[19] Nagy Molnár i. m. 114.

[20] Nagy Molnár i. m. 115.

[21] A gyűjteményben szerepel egy fehér alapszínű, zöld és sötétbarna színnel díszített korsó (leltári szám: I.75.106., m: 32,5 cm), amelyről feltételezhető, hogy egy korai mezőtúri darab, ám ezt a megállapítást egyelőre nem tudjuk minden kétséget kizáróan igazolni.

[22] A dudi színű korsóknak ez a jellemző díszítési módja. Nagy Molnár i. m. 115–116.

[23] Leltári szám: I.75.35.1. M: 28 cm

[24] Leltári szám: I.75.124.1. M: 30 cm

[25] Barna írókás, karéjos-íves díszítésű korsóra további példa: P. Szalay: 1991: 236. (16. kép), illetve Uő. 2002: 167. (300. kép)

[26] Leltári szám: I.93.24. M: 32 cm

[27] Leltári szám: I.77.3. M: 33 cm

[28] Leltári szám: I.75.93. M: 34 cm

[29] Leltári szám: I.93.23. M: 32 cm

[30] pl.: I. 75.23. M: 33 cm; I. 75.32.1. M: 33,5 cm

[31] Leltári szám: I.75.225. M: 36 cm. E korsó mintájához hasonló díszítőmotívumot fazékon is találunk. Közli: Novák 1999: 72.

[32] Leltári szám: I.82.30. M: 33 cm

[33] Leltári szám: I.75.46. M: 31 cm, ill. leltári szám: I.82.32. M: 24 cm. A kék alapszín miatt Tószegen is készülhettek ezek a korsók. A tószegi fazekasság formakincsében, díszítésében is sokban hasonlított a mezőtúrihoz, ugyanakkor a fazekasok kevés száma miatt nem tartjuk valószínűnek, hogy tószegi edények Biharban nagy számban fordultak volna elő. Vö.: Bánkiné 1998.

[34] Kiss 1955. 52.

[35] Leltári szám: I.82.29. és I.93.36.

[36] Leltári szám: I.75.37., ill. leltári szám: I.75.42. Mindkettő magassága 32,5 cm

[37] A felülnézeti virágot Nagy Molnár Miklós a későbbi, a két világháború között készült ecsetes díszítésű túri edényekhez köti. (Nagy Molnár i. m. 67.)

[38] Igaz–Kresz 1965: 117.

[39] Leltári szám: I.75.24. M: 32,5 cm

[40] Kresz 1978: 8.; Nagy Molnár i. m. 48.

[41] A fehér alapszín viszonylag rövid ideig jellemezte a túri fazekasságot, ugyanis a nagy vastartalmú mezőtúri agyag nem bírta a fehér festéket, lehámlott az edény faláról. (Kresz 1960. 329.) A Bihari Múzeum fehér butykoskorsójáról is egy nagy kiterjedésű foltban hiányzik az engob.

[42] Leltári szám: I.75.29. Az edény kiöntős száját használója lefűrészelte, így az edény magassága a fül felső ívéig mérve: 26 cm.

[43] Leltári szám: I.82.34. M: 24 cm.

[44] Igaz–Kresz i. m. 114.

[45] Füvessy 1987: 398–400.

[46] Leltári szám: I.74.16. M: 21 cm.

[47] Igaz–Kresz i. m. 114.

[48] Igaz–Kresz i.m. 104.

[49] Leltári szám: I.75.31. M: 23,5 cm

[50] Nagy Molnár 2007. 106. Kanta állású mezőtúri bödönre közöl példát: P. Szalay 1991: 232–233. (8–11. kép), illetve Uő 2002: 165. (287–292. kép); Nagy Molnár i. m. 186. (66. kép), illetve 166. (25. kép)

[51] Leltári szám: I.75.196. M: 16 cm

[52] Korábbi, írókás díszítésű mozsár alakú mezőtúri bödönre közöl példát: P. Szalay 1991: 234. (12–13. kép), illetve Uő 2002: 166. (293–296. kép) illetve Nagy Molnár i. m. 187. (67. kép)

[53] Igaz–Kresz i.m. 102.

[54] Leltári szám: I.82.12. M: 14 cm

[55] Leltári szám: I.75.38. M: 22 cm

[56] Nem tartjuk kizártnak, hogy készítője az a K. Sebestyén János, aki 1951-ben Kresz Máriának beszámolt a bihari vásárokról. Vö. 12. lábjegyzet.

[57] Leltári szám: I.75.50. M: 23 cm

[58] Nagy Molnár i. m. 64.

[59] Közli P. Szalay 2002: 169. (308. kép)

[60] Leltári szám: I.82.13 M: 29 cm

[61] Közli Nagy Molnár i. m. 188. (70. kép)

[62] Igaz-Kresz i.m. 109.

[63] Kiss i m. 55,

[64] Nagy Molnár i. m. 109.

[65] Kresz é. n. 225.

[66] pl. I.82.20. és I.2000.64. Az ismert szakirodalomban képpel közölt példát nem találtunk a pettyes köcsögre, csak leírásokból következtethetünk ezek túri voltára.

[67] Kiss i. m. 55.

[68] Füvessy i. m. 387.; Nagy Molnár i. m. 195.; illetve P. Szalay 2002: 167. (297. kép)

[69] Leltári szám: I.74.140. M: 19 cm

[\[70\]](#) Leltári szám: I.75.25. M: 23 cm

[\[71\]](#) Leltári szám: I.77.101. M: 23 cm

[\[72\]](#) Leltári szám: I.82.22. M: 23 cm

[\[73\]](#) Leltári szám: I.2011.1. M: 22 cm

[\[74\]](#) Leltári szám: I.2011.2. M: 22 cm

[\[75\]](#) Vö. 14. kép

[\[76\]](#) Leltári szám: I.2011.3. M: 22 cm

[\[77\]](#) Leltári szám: I.81.29. M: 15 cm

[\[78\]](#) Kiss i. m. 58–59.

[\[79\]](#) Pl. I.82.14. M.:12 cm.

[\[80\]](#) Leltári szám: I.74.166. Átmérő: 11,5 cm

[\[81\]](#) Leltári szám: I.75.301. Átmérő: 13 cm

[82] Leltári szám: I.75.216. Átmérő: 15 cm

[83] Nagy Molnár i. m. 97.

[84] Nagy Molnár i. m. 97.

[85] Leltári szám: I. 75.75. Az ilyen méretűt nevezik „első tálnak”. Kiss i. m. 76.

[86] Hasonlót közöl Novák 1999. 99. (183. kép)

[87] Nagy Molnár i. m. 97.

[88] Nagy Molnár i. m. 97.

[89] Leltári szám: I.74.26.1. Átmérő: 47,5 cm.

[90] Leltári szám: I.75.108.1. Átmérő: 31 cm.

[91] Nagy Molnár i. m. 98.

[92] Leltári szám: I. 78.9. Átm.: 27 cm; ill. Leltári szám: I. 75.222. Átm.: 17,5 cm

[93] Leltári szám: I. 93.51. Átm.: 33 cm

[94] Nagy Molnár i. m. 99.

[95] Kresz é. n. 236.

[96] Leltári szám: I. 74. 135. Átm.: 18 cm

[97] Leltári szám: I. 74. 136. Átm.: 18 cm

[98] Kresz 1990. 51.

[99] Kresz 1991. 45.

[100] Leltári szám: I.82.39. M: 17 cm. Hasonló alakú mezőtúri butellákra további példákat lásd: P. Szalay 2002: 179–182. (345–360. kép); illetve Nagy Molnár i. m. 166–170. (26–33. kép)

[101] Vö.: Kresz 1991. 174. kép

[102] Leltári szám: I.93.57. M: 15 cm

[103] Leltári szám: I.93.149. M: 20,5 cm

[104] Kiss i. m. 68.

[\[105\]](#) Leltári szám: I.74.34. M: 22,8 cm

[\[106\]](#) Leltári szám: I.82.38. M: 11,5 cm

[\[107\]](#) Közli Nagy Molnár i. m. 176.

[\[108\]](#) Kiss i. m. 67.

[\[109\]](#) Leltári szám: I.75.212. M: 11 cm

[\[110\]](#) Nagy Molnár i. m. 110.

[\[111\]](#) Leltári szám: I.75. 203. M: 9,5 cm

[\[112\]](#) Kiss i.m. 61.

[\[113\]](#) Kiss i.m. 61.

[\[114\]](#) Kresz é. n. 222.

[\[115\]](#) Leltári szám: I.75.208. M: 12 cm

[\[116\]](#) Nagy Molnár i. m. 91.

[\[117\]](#) Bár a túriakat az agyagrendeléstől is elvágta a trianoni határ, a felhalmozott készletükből még futotta, az itt készült főzőedények még az 1930-as években is forgalomba kerültek. Nagy Molnár i. m. 92. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt is, hogy két világháború között a cserép főzőedényeket fokozatosan kiszorították a vaslemezről préselt, illetve az öntöttvas lábasok.

A tanulmány A Bihari Múzeum Évkönyve XV–XVI. (Szerk.: Sándor Mária) Berettyóújfalu, 2011. 183–202. jelent meg.